גליון 565 שנה ט"ז – משפטים

מסביב לשולחן

נושא השבוע: **שואל**

המקור בפרשה: **וכי ישאל איש מעם רעהו** (כב, יד)

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

ראשי הישיבות

הגאון רבי יהודה עדס שליט"א
ראש ישיבת קול יעקב

בענין חיוב אונסין בשואל וגזלן

הקוב"ש בח"ב סי' כ"ו הביא דיש להעיר בהא דשואל חייב באונסין, מאי שנא מכל התורה דקי"ל מלנערה לא תעשה דבר דאין לחייב על אונסין. והעלה בזה, דהא דשואל חייב באונסין אי"ז על אי שמירתו, אלא שבשעת קבלת החפץ חל עליו חיוב להחזיר את החפץ דומיא דגזלן, ועתה שנאנס ואינו מחזירו חייב לשלם את דמיו. נמצא דאין החיוב על מה שנאנס אלא על מה שלא החזיר.

ועי"ש שהק' מהא דמבואר בכתובות ל"ד ע"ב, דלחד מ"ד שואל שטבח בשבת פטור מלשלם אפי' את הקרן כיון שהשואל מתחייב משעת האונס. ולכאו' צ"ב דדל מהכא את מעשה הטביחה, מ"מ לא גרע מנאנס מאליו, ובע"כ מבואר דשעת חיוב האונסין הוא בשעת האונס, וצ"ב דהרי החיוב אינו על האונס אלא על מה שלא החזיר. ותי' שם בקוב"ש, דמ"מ שעת חלות החיוב הוא בשעת האונס, וכיון שבאותה שעה חל עליו חיוב מיתה סגי בזה לפטור קלב"מ.

והנה מש"כ דחיוב שואל דמי לגזלן, נראה דודאי לא דמי לגזלן והם שני גדרים נפרדים, וכמשי"ת. דהנה בגמ' בב"מ מ"ג ע"א מבואר דהגזל חבית ששוה זוזא ולבסוף שויא ארבע, איתבר ממילא משלם זוזא, כיון שהוא מתחייב על שעת הגזילה שהיה שוה זוז. וברמב"ן שם כתב לתמוה, דכיון דאילו איתא בעינה הדרא א"כ אמאי לא ישלם זוז, אטו שואל בכה"ג שנתייקר ונאנס החפץ אינו משלם ד', ותי' הרמב"ן דשאני שואל דמשעת משיכה מתחייב במזונותיה ולא מחייב באונסין עד שעת שבורה ומתה, וברשותה דמרה היא למכירה וק"ו להקדש, עי"ש.

ומבואר ברמב"ן שחלוק הוא שואל מגזלן בשני דברים, חדא דחיובו של גזלן בקרן הוא משעת גזילה ואם טבח בשבת משלם קרן, משא"כ חיובו של שואל הוא משעת אונס, ואם טבח בשבת פטור אפי' מקרן, וכמבואר בגמ' כתובות הנ"ל. ועוד דנגזל לא יכול להקדיש ומשאיל יכול להקדיש.

וצע"ג דכל מה שתי' הרמב"ן הוא אמאי שעת הגזילה מחייבת בגזלן טפי ממה ששעת השאלה מחייבת בשואל, וע"ז הוכיח מהא דקלב"מ בשעת האונס שהוא חייב. אבל אכתי תמוה אמאי שעת האונס לא תחייב נמי בגזלן כמו שהיא מחייבת בשואל, ובאופן שבשעת האונס הוקרה החבית אמאי לא יתחייב ארבע כמו שואל. וראיתי מי שכתב דחזינן מהרמב"ן דעל מעשה אחד א"א להתחייב פעמיים, ולהכי אם מתחייב על שעת הגזילה אינו יכול להתחייב על שעת האונס, וצ"ב מהו כלל זה כי בפשוטו אין לזה מובן כלל.

ונראה בעזהי"ת, דכוונת הרמב"ן דסיבת החיוב דגנב וסיבת החיוב דשואל חלוקים ביסוד דינם, והם שני מחייבים נפרדים, ובגזלן יכול להתחייב רק על שעת הגזילה ולא על שעת האונס. דהנה בב"ק ע"ט ע"א מבואר דגניבה אינו מתחייב אלא ע"י מעשה קנין, וכן הוא בכתובות ל"א ע"ב דאם משך כלים לרה"ר אינו חייב לשלם כיון דמשיכה קונה רק בסימטא.

וביאור הדברים הוא ע"פ מאי דאיתא בסנהדרין ע"ב ע"א דאוקמה רחמנא ברשותיה להתחייב באונסין, ומבואר דכדי לחייב גנב באונסין צריך שיהא ברשותו. והביאור דבשלמא שואל שקיבל שמירה וכל הנאה שלו, אזי החיוב שמירה מחייב אותו באונסין, אבל גזלן שלא קיבל שמירה אמאי יהא חייב על אונס שלא גרמו. ובהכרח דבכדי לחייבו בתשלומין אמרה תורה דחשבינן כאילו זכה את החפץ, וממילא באותו הרגע חל עליו חיוב תשלומין כעין חיוב דמי המקח של מי שזכה חפץ מחבירו שחייב בתמורתו. [אמנם ברור שלא נעשה שלו ובודאי אסור לו לאכלו ולהזיקו, וכמו שאמרו בגמ' שם כי אוקמה רחמנא ברשותיה לענין אונסין ולא לענין מיקנה].

ומעתה דברי הרמב"ן מיושבין כמין חומר, שכתב דבשואל החיוב בשעת אונסין, ולכן חיוב מיתה באותו הזמן פוטר משא"כ בגזלן דשעת האונס אינה פוטרת אלמא שהחיוב הוא על שעת הגניבה, והוסיף הרמב"ן שאין הנגנב יכול להקדיש, ומזה חזינן שלגנב יש איזה קנין בחפץ, אלמא שחיוב התשלומין הוא מעין חיוב של דמי המקח, ולהכי הוא רק בשעת הגזילה. אבל בשואל שהמחייב שלו הוא חיוב השמירה וכל רגע ורגע יש סיבה לחיוב אונסין, לפיכך שעת האונס היא שעת חלות החיוב, ודנים לפי השווי של שעת האונס.

אלא דאכתי צ"ב לפ"ז אמאי שואל מתחייב באונסין, והרי אם המחייב שלו הוא שמירה, א"כ אמאי חייב באונסין והא בכל התורה כולה קיי"ל דפטור באונסין. ונראה דודאי שואל לא הוי כגזלן שחיוב התשלומין שלו חל בשעת הגניבה בגדר של חיוב דמי המקח, אך מ"מ כבר בשעת השמירה חל דין שאם יאנס ישלם, ולהכי מתחייב גם באונסין.

וביאור הדברים, דהנה יש לחקור בהא דש"ש ושואל חייבים לשלם את אובדן החפץ כל אחד כדיניה, האם הביאור בחיוב שומרים שבשעת השמירה חל עליו חיוב שמירה ותו לא מידי, ורק יש דין נוסף שאם לא שמר צריך לשלם, [ולפ"ז קשה אמאי חייב באונסין]. אולם י"ל שבשעת השמירה נתחייב תרתי א. לשומרו, ב. להחזיר את החפץ כמות שהוא ואם לא יחזירנו ישלם מיו. ולפיכך כל שנאנס ובפועל אינו מחזירו, אף שעל עצם האונס אין עליו טענה, מ"מ לא קיים את דינו להחזיר את החפץ ולכך צריך לשלם.

ומאידך כיון שהחיוב לשלם הוא על החפץ אם יאבד, ודאי שזמן חלות החיוב בפועל היא רק ברגע שהחפץ נאבד, ולכך אם בשעה זו היה עליו קלב"מ פטור, דאף שסיבת חלות החיוב היא קבלת השמירה שאז חל עליו דין להחזיר את החפץ או את דמיו אם יאבד, מ"מ כיון שאי"ז חיוב של דמי המקח אלא חיוב החזרת החפץ, ממילא זמן חלות החיוב בפועל הוא רק בשעת האונס. אבל בגנב חיוב הממון הוא כעין דמי המקח, ולכך חל כבר בשעת הגניבה שאז נקנה לו החפץ לענין אונסין, וממילא החיוב ממון חל בשעת הגניבה.

והנה הקוב"ש שם ובקידושין אות צ"ב הביא דהרשב"א בקידושין י"ג כתב בשם הראב"ד דנפקד אינו יכול לחזור בו תוך זמנו, והק' עליו הרשב"א מאי שנא מפועל שיכול לחזור בו בחצי היום. וכתב עלה הקוב"ש, דהראב"ד סובר דאף שיכול לחזור בו מחיוב השמירה, מ"מ אינו יכול לחזור בו מחיוב הממון שכבר נתחייב להחזיר את החפץ או דמיו, והרשב"א דפליג ס"ל שחיובו בממון הוא מחמת שלא שמר, וכיון שחוזר בו מחיוב השמירה ממילא נפטר מחיוב הממון.

אולם נראה דאף לדעת הרשב"א מצינן למימר שהחיוב אינו על האי שמירה, אלא הוי חיוב בשעת קבלת השמירה על החפץ, אלא שהרשב"א סובר שגדר חיוב הממון הוא שחייב לשמור את החפץ עד כדי להעמיד את דמיו לבעלים, וכיון שזהו מדיני השמירה, לפיכך כל שיכול לחזור בו מעצם חיוב השמירה כדין פועל שחוזר בו בחצי היום, ממילא בטל החיוב דמים, דכל החיוב דמים הוא הרחבה של חיוב השמירה ודו"ק.

(ע"פ שיעורי פסחים סי' ט"ו)

דבר העורך

פרשת משפטים היא מיפתן הכניסה לעולם החוקים והדינים העבריים, שכל כולם אמת חד משמעית רצופה בהיגיון חד וברור. רש"ר הירש מאריך בתחילת פרשתינו להסביר את החוק המחנך: "חוק העבדים", את ההגיון הצרוף שמאחורי חוק זה ואת האמת המדהימה שמאחורי כל ציווי ה' בפרשה זו. וכנגד כל זה את האבסורד שבהתייחסות מערכת החוקים המקובלת לעבירות הגניבה והמרמה.

כאשר מלמדים ילד קטן ללכת, אין הבדל מהו מקום הליכתו, פעולת ההליכה אחת היא ואין צורך ללמד ללכת בכל מקום. כאשר הובנה הפעולה, יוכל הילד להתמודד עמה בכל מקום, לאט לאט יוכל הוא לעשות זאת גם בתנאי שטח קשים ומכשוליים ביותר.

כאשר מבין התלמיד לחלוטין, כי דרך התורה חלקה וישרה ללא עיקולים כלשהם באמיתותה, והוא יודע שכדי להבין את עומק ישרותה יש להתאמץ לעיתים ולהתייגע. במצב כזה, גם אם לא ימצא תשובה לפרט מסוים, לא יהווה הדבר הפרעה כלשהי באמונתו התמימה כי זו הדרך, הוא יבין וידע ששיכלנו ויכולת תפיסתנו הם אלו המפריעים היחידים בגילוי אותה אמת שבוודאי קיימת.

מיליוני סברות נאמרו ונכתבו על הגיונה של התורה, בהיכלי הישיבות אנו מוצאים צעירים ובוגרים עמלים למען מטרה אחת "להבין" את עומק האמת, ליישב את הסברה ולבחון כיצד הגיע התנא או האמורא במחשבתו לאמת האמורה.

למען האמת, החינוך כיום בישיבות בני ומושתת על יסוד זה. כי העיון והעמקות בלימוד התורה, בירור הסוגיות והוויכוח להשגת ההבנה הנכונה של הדברים, הם יסוד וראש, לחינוך התלמיד כי התורה חייבת להיות אמיתית, הגיונית, והיא אכן כך, אלא ששומה עלינו לחקור ולהתאמץ, להתייגע ולעמול, כדי להשיג את ההבנה הנכונה ואת האמת הקיימת. כך מבין התלמיד היטב, כי את התורה אין אפשרות להבין תמיד במבט חטוף. ולעיתים ישנם דברים שנראים אמנם בתחילה שאינם תואמים לדברים אחרים שלמד בעבר, ורק העיון וההתעמקות בתורה יכולה לגלות בפניו את האמת. אך חובה עליו תמיד לנסות ולחפש לדרוש ולחקור אחר אותה אמת כי האמת בוודאי מצויה בתורה ואי הבנה תלויה אך ורק בחוסר עיון ועמקות של הלומד.

מי שלמד לחפש את האמת שבתורה, להתייגע ולהבין בדרך הנכונה מהי האמת המסתתרת, חינך את עצמו למעשה להבין כי התורה, בכל מקרה, גם אם קשה לי לתפוש כרגע, היא אמת . השלב הראשון לכניסה אל עבודת ה' הוא מציאת הדרך הנכונה בלימוד שכן דרך הלימוד מכוונת את שאיפת התלמיד לבירור האמת ולידיעה הברורה כי התורה מנהיגה את האדם בדרך אמת, ברורה ללא אפשרות סתירה או אי התאמה. האדם נהפך לאיש אמת ולמאמין כי מה שכתוב בתורה הוא ברור, זך, נקי ומזוכך, בבהירות נפלאה .

ההשקעה הגדולה בדרך הלימוד העיונית בישיבות הקדושות היא אבן היסוד לשכנוע שנקודת המוצא הראשונית היא שכל דברי התורה אמת מוחלטת הם, ומכאן שיש לעמול ולהתייגע כדי להבין בשכלנו המוגבל את האמת הגדולה.

שלמה יצחק הלוי רוזנשטיין

ת.ד. 41068 ירושלים - עורך ראשי: הרב שלמה רוזנשטיין - אין לקרוא בשעת התפילה וקריה"ת או ע"ח סדרי הישיבה - אין להסתמך להלכה למעשה על הדברים המובאים כאן

מנהגים

הרה"ג אליקום דבורקס

שואל ספר מחבירו ונתקלקל האם חיב לשלם?

שואל חייב באונסין כמאמר הכתוב "וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת וגו' שלם ישלם". ובגמ' בבא מציעא צ"ה ע"ב מובא דהיות ושואל כל הנאה שלו מתחייב באונסין אבל אם יש גם לבעל החפץ הנאה מזה אין לו דין שואל לגבי חיוב אונסין, וכן מבואר בקצוה"ח סימן ש"מ ס"ק ה' וז"ל "כללא דשואל שיהא כל הנאה שלו והיכא דבעלים נהנין ג"כ הו"ל דין שוכר ופטור מאונסין".

הש"ך בחו"מ סימן ע"ב ס"ק כ"ט כתב וז"ל "כתב הר"ן בתשובה סימן י"ט על ראובן שהשאיל ספר לשמעון דאין שמעון חייב באנסו של ספר ראובן שהיה בידו". ויעוין שם בשו"ת הר"ן שכתב הטעם דשואל ספר פטור מאונסין, משום שהטעם ששואל חייב באונסין מפני שכל הנאה שלו משא"כ במשאיל ספר יש גם הנאה דהיות ויש מצוה להשאיל ספרים ונפטר מליתן צדקה לעניים בשעה שמשאיל ויש לו ריוח ממוני ודומה למה שמובא בגמ' ב"מ דף כ"ט ע"א לגבי שומר אבידה שהוא כשומר שכר משום שפטור בזמן הטיפול באבידה לתת לעני וא"כ יש לו ריוח בזה ששומר את האבידה.

אולם הש"ך (שם) מציין שהר"ן לשיטתו שפסק כר' יוסף במסכת שבועות (בדפי הרי"ף דף כ"ה ע"א). אולם בהלכה יש שפסקו כרבה שפרוטה דר' יוסף לא שכיח ולכן לא נעשה ש"ש בשומר אבידה, והוי ספיקא דדינא, ומ"מ למעשה אם תפס לא מוציאין מידו עכ"ד הש"ך. (עי' שו"ע חו"מ רס"ז סעיף ט"ז וסעיף כ"ה שפסק כרב יוסף דשומר אבידה ש"ש והרמ"א חולק שם דהוי שומר חנם).

הקצוה"ח סימן ע"ב ס"ק ל"ד מחדש דגם לרבה בשואל ספר לא חייב באונסים משום דמצוות לאו ליהנות ניתנו, דמה שלומד בספר לא נקרא הנאה דבלימוד מקיים מצוה ולא ליהנות ניתנו, והטעם ששואל חייב באונסים מפני שכל הנאה שלו והלימוד לא נקרא הנאה.

אולם הנתיבות בסימן ע"ב ס"ק י"ז חולק על קצוה"ח ומביא מש"כ הט"ז יור"ד סימן רנ"א ס"ק מ"ג דת"ת כן ליהנות ניתנו ומציין דברי הט"ז יור"ד סימן רכ"א ס"ק מ"ג שכ"כ (עי' שו"ת דבר יהושע ח"ג חו"מ סימן ט"ז).

המחנה אפרים הלכות שאלה ופקדון סימן ג' מקשה על הר"ן הנ"ל דהרי מתי פטור מפרוטה דרב יוסף דהעוסק במצוה פטור מן המצוה היינו דווקא בשא"א לקיים שניהם, אבל אם אפשר לקיים שניהם חייב, ובהשאיל ספר מתי מקיים המצוה כתב הרמב"ם בפ"א מהלכות שכירות דהמצוה הוא בשעה שקורא בו השואל ובשעה שהשואל קורא אין המשאיל טרוד בזה כלל וכלל וחייב לתת פרוטה לעני (עי' בשו"ת אמרי בינה חו"מ דיני הלואה סימן ע"ד], בשו"ת אמרי יושר (אריק) ח"א סימן מ"ז מקשה על דברי הר"ן מדוע השואל ספר ללמוד בהם פטור באונסין הרי כל משאיל כלי או חפץ יש מצוה של גמ"ח **וא"כ כל שואל חפץ או כלי שיפטר מאונסין וזה לא מצאנו,** והרי כתב הרמב"ם בתחילת הלכות שאלה ופקדון וכן השו"ע בתחילת הלכות שאלה שכל שואל חייב באונסין, ולפי דברי הר"ן שכל שואל חפץ או כלי שיפטר מאונסין שיש בהשאלה משום מצות גמילות חסדים? ולכן מוכיח בשו"ת אמרי יושר הנ"ל דמשאיל חפץ לחבירו לא מקיים מצוה שיפטר מליתן פרוטה לעני, וכן הוכיח זאת מבעל הפנים יפות פרשת משפטים עה"פ "אם כסף תלוה את עמי" שהוכיח שאין מצוה בהשאלת כלים והטעם שדרכם להתקלקל ועוד שהרגילות להשכירם. והיוצא מדבריהם שאין מצוה בהשאלת חפצים. אולם החפץ חיים בספרו אהבת חסד ובפירוש נתיב החסד ח"א פ"א סעיף ב' כתב שבאמת יש מצוה מהתורה להשאיל כלים או חפצים, ומ"מ אינה מצוה מפורשת בתורה שיפטר המשאיל מליתן פרוטה לעני בשעת שאילה ולכן השואל חייב באונסין שאין למשאיל הנאה ממונית ויש לשואל כל הנאה שלו להתחייב באונסין, ורק בשואל ספר ללמוד פטור השואל מאונסין כמבואר בשו"ת הר"ן הנ"ל **דיש מצוה מיוחדת להשאיל ספרים ללמוד** שנאמר "הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד", אבל לא בשאר חפצים, וה"ה משאיל חפץ מצוה כגון ארבעת המינים תפילין וטלית יפטר מאונסין. (עי' מחנה אפרים דיני נדרים סימן כ"ד ובהגהות רעק"א או"ח סימן י"ד במג"א ס"ק ח' ובס' ערך שי סימן ש"מ).

היוצא מכ"ז בשאל ספר ללמוד וקרה אונס או בשואל טלית ותפילין בחבירו ונאבד באונס או בשאל מגילה לקרות בה וקרה אונס והמגילה איננה, לדעת הר"ן בתשובתיו פטור השואל, לשיטת הש"ך תלוי במחלוקת המחבר והרמ"א, לדעת הנתיבות השואל חייב, ולדעת הקצוה"ח פטור ויכול השואל לטעון קים לי כמו הפוסקים שפטור מלשלם.

שואל ספר ונתקלקל מחמת הלימוד

מובא בגמ' בבא מציעא דף צ"ו ע"ב דשואל פטרה התורה אותו מלשלם במתה מחמת מלאכה, והטעם "לאו לאוקמא בכילתא שאילתא", דהיינו ששאל להשתמש בחפץ או בבהמה ולא לשמור את החפץ או הבהמה בארון, וכך מובא בשו"ע חו"מ סימן ש"מ סעיף א'.

דנו האחרונים בשואל ספר ונתקלקל מחמת הלימוד האם נחשב במתה מחמת מלאכה ופטור, או דלא נחשב כמתה מחמת מלאכה. בס' תולדות אדם מהגאון רבי זלמן זצ"ל מוילנא (שהיה תלמידו של הגר"א) שמספר סיפור על עצמו שרצה להשאיל ספר תנא דבי אליהו מר' בער ולבסוף הסכים להשאילו, ואמר לו הספר הזה יקר לי מאד שקשה למצוא אחר, ולאחר כמה ימים החזיר את הספר בלוי וקרוע שלמד בו מרוב החמדה ושקידה, הקפיד ר' בער שרצה לחייבו לשלם, וענה לו ר' זלמן **שהוא פטור** כדין מתה מחמת מלאכה שפטרה התורה את השואל מלשלם כמובא בגמ' ב"מ דף צ"ו ע"ב ובשו"ע חו"מ סימן ש"מ ס"א . בשו"ת מנחת אלעזר חלק ד' סימן ע' כתב להעיר דאה"נ מתה מחמת מלאכה פטור מיהו אם שינה ממלאכתו גם באותה מלאכה עצמה כגון ששאלה לחרוש וחרש בה ביום ובלילה שלא כדרך כל הארץ חייב לשלם, וה"נ הלימוד של הגר"ז היה שלא כדרך העולם מגודל עבודתו ובכה"ג לא הוי דרך מלאכתו [אך י"ל ע"ז כיון דהמשאיל ר' בער ידע כי כן דרכו של הגר"ז וסביר וקיבל א"כ הוי דרך מלאכתו אצל השואל].

אולם בשאר ספרי שו"ת האחרונים הסכימו עם דברי הגר"ז כמובא בשו"ת שואל ומשיב מהדורא תליתאה ח"ב סימן קע"ה. ובשו"ת מהרש"ם ח"ג סימן של"א דן בשאלה בבעל הגבהה ובעל גלילה קרעו ס"ת בשעת הגבהה וגלילה ומדמה לדברי הגר"ז דפטור משום נחשב כמתה מחמת מלאכה ואם לא היה בפשיעה דפטורים. עי' בס' דברי גאונים כלל צ"ו סימן י"ד דהוכיח מדברי הרמ"א חו"מ סימן רצ"ב סעיף כ' ובש"ך (שם) ס"ק ל"ה שהשואל ספר פטור על הקלקול בשעת לימודו.

בס' מחנה אפרים הלכות שאלה ופקדון סימן ד' דן בזה ותלאן במחלוקת ראשונים בפטור מתה מחמת מלאכה עיי"ש. בחידושי ר' שמחה ב"מ צ"ו ע"ב (מבעל האור שמח) כתב במפורש דהשאיל ספר ללמוד ונתקלקל מחמת לימודו הוי כחש מחמת מלאכה ופטור, וכ"כ החתם סופר בתשובתיו או"ח סוף סימן ב' ספר שנתקלקל הוי כמתה מחמת מלאכה, ודלא כמש"כ בעטרת זקנים או"ח סימן י"ד ובשו"ת לבושי מרדכי מהדו"ת חו"מ סימן ב' דשואל הוי וחייב באונסין. (עי' שו"ת קנין תורה בהלכה ח"ב סימן ע"ו.)

בס' מצות החסד סימן י"ג מציין דברי שער המלך הלכות חובל ומזיק פ"ד הלכה ג' שדן באשה ששאלה סיר בשרי לבישול ובטעות הכניסה כף חלבית בבישול ונטרף הסיר האם חייבת לשלם, ומביא ב' טעמים לפטור טעם אחד דהוא כנזק שלא ניכר דקי"ל בחו"מ סימן שס"ג ס"א בגזל חמץ ועבר עליו הפסח יכול לומר הרי שלך לפניך, וה"ה השואלת יכולה לומר לבעל הסיר הרי שלך לפניך שלא ניכר הנזק בסיר, וטעם שני כדין מתה מחמת מלאכה שהרי בשעת הבישול נטרף הסיר בטעות **והרי בשואל פטרה התורה כל אונס שקרה בשעת השימוש,** ולכאורה מה שהאשה הטריפה הסיר בטעות זהו פעולה בידים שהטריפה הסיר כשהכניסה כף חלבית, מוכח אפילו אונס שעשה השואל בידים בשעת השימור פטרה אותו מלשלם, וה"ה אם שאל ספר או חפץ ונפל ונקרע גם יהא פטור אם זה קרה בשעת השימוש.

מרן ראש הישיבה שליט"א

בעל איילת השחר

בענין שואל בשבועה כשמתה מחמת מלאכה

יש לעיין בהא דמבואר בכולי דוכתי דצריך להשבע שמתה מחמת מלאכה מן התורה, והיינו דזה שבועת השומרין, וכן מבואר ברמב"ם פ"א מהל' שאלה ה"ד. דהא לא מצינו שבועת התורה אלא על טענה שנפטר בה מדין שומר, אבל בטוען החזרתי אינו חייב כיון דאין טענתו להפטר מדין טענת השומרין. ומתה מחמת מלאכה הא אינו כתוב בתורה אלא שזה מסברא דלאו לאוקמא בכילתא שאילתא כמבואר בב"מ דף צ"ו ע"ב, נמצא דאין פטורו מחמת דין מיוחד מדין שומר שעליו, ואיך פסיקא לן דחייב ע"ז שבועה מה"ת.

ואפשר דשומר חנם או שו"ש שטוענים מתה כדרכה, הא טענתם מחמת מה שאירע עם החפץ, וכן כשטוען מתה מחמת מלאכה, דפוטר עצמו מחמת דהמאורע עם הבהמה הי' באופן דפטור, דע"ז חייבתו תורה לישבע. משא"כ כשטוען החזרתי דאין זה מחמת מה שקרה עם החפץ ענין שפוטרו.

ועי' בשו"ע סי' רצ"ד ס"ד במי שטוען שנאנס ממנו גלימא, ובאו עדים שהעידו שנאנס ממנו גלימא אבל אין יודעים אם היא זו שהפקידו אצלו, נאמן בלי שבועת השומרין לומר שהגלימא שנאנסה היא הפקדון, ואינו חייב כבר. התם נמי כיון שידוע דהי' אונס בהגלימא וכל טענתו דלא קיבל חפץ ששייך לדון עליו כלל, דזה שהעידו שנאנס זהו הפקדון ולא קיבל חפץ אחר, ואינו טוען שהחפץ נאנס, אלא מה שנאנס הוא החפץ הזה, ולא קיבל פקדון אחר שיהי' לדון עליו.

ולהאמור אין הפי' דדוקא כשטוען לפטור עצמו מדין מיוחד של שומרין חייב שבועת השומרין, אלא גם בטוען מתה מחמת מלאכה דפטורו אינו מדין מיוחד שנאמר בשומרין, ג"כ חייב שבועה מה"ת. אלא דכל שמחדש מאורע בהחפץ שזה פוטרו, צריך לישבע שהי' מאורע כזה.

(אילת השחר, ב"מ צ"ד ע"ב)

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלחנן פרץ שליט"א

צ'ק

סיפר לי הגר"ק קליין שליט"א שבא קמיה מרן הגרי"ש אליעזר זצוק"ל לשאול אותו בענייני רבית בצ'קים, אמר לו הרב זצ"ל 'לך אצל ראש ישיבת פורת יוסף', הלא הוא מרן הגרב"צ אבא שאול זצ"ל, 'שיגדיר מה הוא צ'ק ואחר כך אפסוק את הדין' ונטרפה השעה ולא עשה כן, ובינתיים שבק הרב חיים לכל חי. ונראה שהספק בצ'ק האם היינו שטר או שמא הוא פתק הוראה לבנק לבצע את בקשתו.

גמ"ח ספסלים

מצוי מאוד בגמ"חים של רהיטים, שולחנות וספסלים, שהלוקח מהם לצורך שמחה משפחתית ושואל הוא מהם חינם אין כסף, מתבקש להניח אצלם צ'ק פיקדון. ועניינו של הצ'ק לבטח את החזרת המוצרים מהוקנים ושלמים. והנה אף שלכאורה נזק שיש לספסלים נחשב בהרבה מהמקרים מתה מחמת מלאכה והמזיק פטור, מ"מ הם מבקשים התחייבות מיוחדת לשלם על כל נזק וזכותם לעשות כן, אם כי יש לצדד שכאלו שיעשה קניין סודר להתחייבות מיוחדת זו.

בבעלים

ברם, יש לתמוה תמיהה גדולה הרי נותן הצ'ק מניח אותו אצלם בפיקדון והם חייבים לשמור על פיקדון זה שלא יאבד ואחר כך הוא מושך את הספסלים וזוכה בחפץ שהשאירו לו לכל משך השאלה. נמצא שבשעה שהוא שואל הם שומרים עבורו על צ'ק. אם כן זו שאילה בבעלים, והלכה שאילה בבעלים פטור מלשלם ואפילו על פשיעה (זולת הרמב"ם הסובר כל הפושע מזיק), הרי שבאו לתקן ולהגן על עצמם בלקיחת הצ'ק ונמצאו מקלקלים לעצמם שגרמו שהשואל מהם יהיה פטור על שאילתו.

חספא

והנה למתבאר לעיל אם צ'ק הוא שטר הרי אין דין שמירה בשטרות, נמצא דלא חשיבי שומרים כלל ופטורים הם משמירה ואין כאן שאילה בבעלים. אכן אם צ'ק הוא הוראה לבנק אפשר דשייכת שמירה על הצ'ק עצמו לפי שאווה כסף הוא, וכל זה שייך אם הצ'ק הוא לא 'למוטב בלבד' כי צ'ק 'למוטב בלבד' אי אפשר להשתמש בו בלתי המוטב לבדו והרי הוא מחזיר את הצ'ק לבעליו אם כן צ'ק זה אינו ממון ואין כאן שמירה כלל.

עקרי הענין

הרב נחום זאב רוזנשטיין

נאמר בפרשת משפטים שמות כב יג-יד "וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם", "אם בעליו עמו לא ישלם אם שכיר הוא בא בשכרו". ונצטוו בזה בית דין לדון בדיני השואל מצוה זו נמנית בספר מוני המצוות חינוך מצוה ס. רמב"ם עשה רמד, ס"ג עשה צב, רס"ג פרשה כה. מאמר זה המאמר הקודם בענין תחומין נכתבו בעזרת מפעל תו"ק מצוות.

שואל, הוא המקבל חפץ מחברו לצורך שימוש בחפץ, ואינו משלם עבור אותו השימוש ["כל הנאה שלו"]. אבל אם משלם המקבל עבור השימוש, אין דינו כשואל, אלא כשוכר ראה ב"מ לד ע"א, רצד ע"א, ירושלמי שבועות פ"ח ה"א.

אולם, יש סוברים, שאף אם אין השואל משלם עבור השימוש בחפץ, אם יש למשאיל הנאה כל שהיא מההשאלה, אין ד'ינו של השואל כשואל, אלא כשוכר, לפי שבאופן זה אין "כל הנאה" לשואל, אלא אף למשאיל יש הנאה מההשאלה ראה שו"ת הר"ן סי' יט, ש"ך חו"מ סי' עב ס"ק כט, קצוה"ח סי' עב ס"ק לד וסי' שז ס"ק ה, מג"א מצוה נט אות טו. משום כך, השואל ספר קודש מחברו, אין דינו כשואל, אלא כשוכר, לפי שהמשאיל ספר קודש עושה מצוה בהשאלה, ואילו יזדמן לו עני המבקש צדקה בשעת ההשאלה, יהיה פטור מלתת לו צדקה, שכן בשעה שאדם עסוק במצוה, פטור הוא מלקיים מצוות אחרות [סוכה כה ע"א], תועלת זו שיש למשאיל מההשאלה, גורמת לכך שהשאלה תהיה נידונת כשכירות, ולא כשאלה ראה שו"ת הר"ן שם. וראה דברי משפט סי' עב ס"ק ב, שכתב שלדעה זו, אם נתן אדם דינר לחברו על מנת שישאיל חפץ לאדם שלישי, נידון הדבר כשכירות, ולא כשאלה. וראה אמרי בינה דיני הלוואה סי' עד.

יש החולקים, וסוברים שאף אם יש למשאיל הנאה מההשאלה, אם אין הנאה ניתנת מהשואל כתמורה על השאלה, נידונת היא כשאלה ולא כשכירות מחנה אפרים הל' שאלה סי' ג, נתיה"מ סי' עב ס"ק ד, אמרי בינה שם. וראה מנחת פתים חו"מ סי' שמ ס"א.

אדם שקיבל חפץ מחברו לצורך שימוש ושילם על כך פחות משוה פרוטה, יש סוברים, שדינו כשוכר ולא כשואל, ששואל הוא המקבל חפץ מחברו לצורך שימוש ואין לנותן הנאה **כלל** [="כל הנאה שלו"], אבל אם יש לנותן הנאה כל שהיא, הרי זו שכירות ולא שאלה קצוה"ח סי' עב ס"ק לד וסי' שמ ס"ק ה. ויש מצדדים שאין דינו כשוכר אלא כשואל, לפי שהנאה של פחות משוה פרוטה אינה חשובה הנאה ראה קצוה"ח סי' עב סב ומנחת חינוך אות טו, בדעת הש"ך חו"מ סי' עב ס"ק כט.

השואל חפץ מחברו לפרק זמן מסויים, משעה שעשה השואל מעשה קנין בחפץ השאול, הרי החפץ קנוי לשואל להשתמש בו באותו פרק זמן. לפיכך, עד סוף אותו הזמן, אין המשאיל יכול לחזור וליטול את החפץ מהשואל ראה ב"מ צט ע"א, רמב"ם שאלה פ"א ה"ח, טור ושו"ע חו"מ סי' שמא סעיף א. וראה ב"מ שם, דעת רב הנא החולק, וסובר שכל עוד לא התחיל השואל להשתמש בחפץ, אף על פי שעשה מעשה קנין, יכול המשאיל לחזור בו מהשאלה. כמו כן, השואל חפץ לצורך עשיית מלאכה מסויימת, וכגון, שאל בהמה ללכת למקום מסויים, משעה שעשה השואל מעשה קנין בחפץ השאול, אין המשאיל יכול לחזור וליטול את החפץ מהשואל, עד שיגמור השואל את המלאכה ב"מ שם, רמב"ם שם ה"ו, טור ושו"ע שם סעיף ה. וראה סמ"ע שם ס"ק יד ודרכי השלחן שם אות ז.

אכן, חיובי השמירה והטיפול בחפץ השאול, נחלקו ראשונים ממתי הם חלים [כשם שנחלקו בשאר ראשונים], יש סוברים שאף הם לא חלים ללא מעשה קנין, ויש סוברים שמשעה שנסתלקו הבעלים מלשמור על החפץ חלים על השואל חיובי השמירה והטיפול ראה: טור ושו"ע ורמ"א חו"מ סי' שמא סעיף ד, ב"י שם ד"ה השואל, סמ"ע שם ס"ק ט. אולם ראה מחנה אפרים הל' שומרים סי' ז, הסובר בדעת הראשונים שאף אם שומר חנם ושומר שכר מתחייבים בחיובי השמירה משעה שנסתלקו הבעלים מלשמור, שואל, לא חייב באחריות עד שעת הקנין, וראה חזו"א חו"מ ליקוטים סי' יז ס"ק ג.

כשהשאלה היא לזמן מסויים [או לצורך עשיית מלאכה מסויימת], כשנגמר הזמן כלתה השאלה. משעה זו, אסור לשואל להשתמש בחפץ השאול, ואין הוא חייב לשלם אם נפסד הפקדון ב"אונס" רב חסדא בב"מ פ ע"ב, רמב"ם שאלה פ"א ה"ב, טור ושו"ע חו"מ סי' שמ סעיף ח וסי' שמג סעיף א. ומכל מקום, עד שיחזיר השואל את החפץ לבעליו, הרי הוא "שומר שכר" על החפץ, לפי שהסיבה שמוכן הוא לשמור על החפץ לאחר שכלתה השאלה, היא משום שנהנה מהשימוש בשעת השאלה, הרי ששומר הוא תמורת אותה ההנאה, ולפיכך דינו כ"שומר שכר" אמימר בב"מ פא ע"א, רמב"ם וטור ושו"ע שם. וראה סמ"ע חו"מ שם ס"ק יג, שכתב שהטעם שדינו כ"שומר שכר" אינו מעיקר הדין, אלא מתקנת חכמים. אולם, במאירי שם פ ע"ב נראה שדבר זה מעיקר הדין הוא.

השואל חפץ מחברו ולא פירשו השואל או המשאיל למשך כמה זמן הושאל החפץ, יכול המשאיל ליטול את החפץ בחזרה בכל עת שירצה ראה רש"י שבת קמח ע"א ד"ה הלודתי, רמב"ם שאלה פ"א ה"ח, רמב"ן ורשב"א שבת שם, רא"ש מכות פ"א סי' ד, טור ושו"ע חו"מ סי' שמא סעיף א.

יש החולקים, וסוברים שאם לא פורש משך זמן השאלה, משך זמנה הוא שלושים יום, שכשם ש"סתם" הלוואה, כלומר הלוואה שלא פירשו בה ללוות את המלוה מתי ישיב הלוה את הלוואה, הרי היא לשלושים יום [ראה בר"יתא מכות ג ע"ב], כך "סתם" השאלה היא לשלושים יום, ואין המשאיל יכול לחזור וליטול את החפץ בתוך השלושים רי"ת בספר הישר חי' סי' תפג, התבאו דברי בתר' בשבת שם ד"ה שואל, וברא"ש במכות פ"א סי' ד, רשב"א בשבת שם בשם בעל העיטור, אולם, בספר העיטור ח"ב הל' ציצית [דף עג ע"ב-עד ע"א], מביא דעה זו וחולק עליה.

השואל חפץ לצורך מטרה מסויימת, אינו רשאי להשתמש בו לצורך מטרה אחרת בה הבלאי של החפץ גדול מהבלאי שהיה נוצר בחפץ לו היה משתמש בו בשימוש שלצורכו הושאל נשאל. אך אם השימוש האחר אינו גורם בלאי גדול יותר מהשימוש שלצורכו הושאל החפץ, רשאי השואל להשתמש בו לצורך השימוש האחר סמ"ע חו"מ שם ס"ק ד, וט"ז שם סעיף א, בדעת הרא"ש והטור חו"מ שח ושיא. יש החולקים, וסוברים שאסור לשואל להשתמש בחפץ למטרה אחרת אף אם השימוש האחר אינו גורם בלאי גדול יותר מהשימוש שלצורכו הושאל החפץ סמ"ע שם ס"ק ט וט"ז שם בדעת הרמ"ה המובא בטור שם.

אין השואל רשאי להשאיל את החפץ השאול לאדם אחר רבי בנימין כט ע"א, רמב"ם שכירות פ"א ה"ד, טור ושו"ע חו"מ סי' שמב סעיף א. כמו כן, אין השואל רשאי למסור את החפץ לאדם אחר שישמור על החפץ ראה תוס' גיטין כט ע"א ד"ה כאן. [אכן, רשאי השואל לתת לבני ביתו המסומכים על שולחנו, להשתמש בחפץ, שכן השואל חפץ, שואלו על דעת שאף בני ביתו ישתמשו בו נתיה"מ שמא ס"ק ג. דין זה נאמר בגמרא לגבי שומר, שרשאי הוא למסור את הפקדון לבני ביתו לשמרו] אולם, כתבו ראשונים, שאין הדברים אמורים אלא בחפץ שאפשר להעלימו, שבחפץ שכזה יש לתלות שאין הבעלים מעוניין שיהיה החפץ מצוי אצל אדם אחר, מפני שחושש הוא שמא יעלים אותו אדם את החפץ. אבל דבר אשר אפשר להעלימו, כגון בית או ספינה, מותר לשואל להשאילם לאדם אחר, שבדברים מעין אלו יש להניח שאין הבעלים מתנגד שישאילם השואל לאדם אחר ראה שו"ת הרשב"א ח"א סי' אלף קמה, רמ"א חו"מ שמב א. וראה ערוך השולחן שם אות ב. וראה נתיה"מ סי' עב סוף ס"ק יז ושו"ע הרב דיני שאלה ס"ב שהשואל אחר אי אפשר לאדם אחר. [וראה חו"מ שטז א, שלא בכל האופנים יכול שוכר להשכיר את הבית לאדם אחר. תנאים אלו נהגונים אף בשואל, וראה ביאור הגר"א חו"מ שמב ס"ק א.]

עבר השואל והשאיל את החפץ לאדם אחר, ונפסד החפץ אצל השואל השני, חייב השואל הראשון לשלם לבעלים [והשואל השני ישלם לשואל הראשון]. אולם, אם נפסד החפץ "מחמת מלאכה", ויכול השואל הראשון להשבע שאכן היה זה "מחמת מלאכה" [וכגון שהשואל הראשון היה במקום הספסל] ואכן נשבע על כך, אז שיש עדים המעידים שהיה זה "מחמת מלאכה", פטור השואל הראשון מלשלם, כשם שפטור היה מלשלם, אילו היה החפץ נפסד "מחמת מלאכה" ברשותו. אבל אם השואל הראשון לא יודע אם ההפסד היה "מחמת מלאכה", ואף אין עדים שההפסד היה "מחמת מלאכה", אפילו אם השואל השני שבע שההפסד היה "מחמת מלאכה", חייב השואל הראשון לשלם, לפי שהבעלים יכול לטעון שאין השואל השני נאמן עליו בשבועתו טור ושו"ע סי' שמב סעיף א.

אכן, אם הבעלים רגיל להשאיל חפצים [השווים בערכם לחפץ זה ראה כס"מ שכירות פ"א ה"ד] לשואל השני, אין הבעלים יכול לטעון שאין השואל השני נאמן עליו בשבועתו, שמכיון שרגיל הוא להשאיל לאדם זה, הרי שנאמן הוא עליו בשבועתו ש"ך שם ס"ק א. וראה ש"ך שם, שמסתפק באופן שהבעלים רגיל **להפקיד** פקדונות אצל השואל השני, אם יכול הוא לטענן שהשואל השני אינו נאמן עליו בשבועתו.

שואל ששאל חפץ לפרק זמן מסויים, ועבר והשאיל את החפץ לאדם אחר, יש סוברים, שאף על פי שעשה שלא כדין, מכל מקום, החפץ קנוי לשואל השני להשתמש בו באותו פרק זמן, ואין הבעלים יכול להוציא את החפץ מיד השואל השני מתנ"א הל' שאלה ס' ו בדעת התוספות הדשן ס' רי. ויש סוברים, שאם עבר המשאיל והשאיל את החפץ לאדם אחר, הרשות ביד הבעלים להוציא את החפץ מיד השואל השני מתנ"א שם בדעת הרא"ש בקידושין פ"א ס' כ. וראה: אבני מילואים סי' כח ס"ק ג, שו"ת רבי עקיבא איגר מב"ש [הנוצת המאור] חו"מ סי' לה. וראה דברי חיים [אורעבך] הל' שומרים סי' כ.

השואל "חייב באחריות" החפץ, כלומר, אם נגנב, אבד או נפסד החפץ באופן אחר, חייב השואל לשלם למשאיל את ההפסד, ואפילו אם לא היתה ביד השואל כל אפשרות למנוע את ההפסד ["אונס"]. דין זה מפורש בכתוב שמות כב יג: "וכי ישאל איש וכו' ונשבר או מת וכו' שלם ישלם", הרי שחייבה התורה את השואל לשלם אפילו כש"נשבר או מת", אף על פי שהשואל אנוס מלהציל ראה משנה בב"מ צד ע"א, רמב"ם שכירות פ"א ה"א ושאלה פ"א ה"א, ראה טור ושו"ע חו"מ סי' שם סעיף א. כל זמן השאלה חייב השואל לטפל בחפץ השאול כפי הנצרך לחפץ, וכגון, אם שאל בהמה, חייב לספק לה את מזונותיה ראה רמב"ם פ"א שאלה ה"ד, טור ושו"ע חו"מ סי' שמ סעיף ד.

אף על פי שהשואל "חייב באחריות" אם נפסד החפץ, ואפילו אם היה זה ב"אונס", מכל מקום, אם נפסד החפץ כתוצאה מהשימוש שלצורכו הוא הושאל ["מתה מחמת מלאכה"], פטור השואל מלשלם רבא בב"מ צו ע"ב, ראה רמב"ם שאלה פ"א ה"א, טור ושו"ע חו"מ סי' שמ סעיף א. וכגון, ששאל בהמה כדי לחרוש בה, ומתה מחמת החרישה, או ששאל דלי הנשאר עור, כדי לשאוב על ידו מים, ונקרע הדלי בשעת השאיבה ראה רמב"ם שם.

אכן, אם השתמש השואל בחפץ לצורך מטרה שלא לשמה הושאל החפץ, אף אם נפסד החפץ כתוצאה מהשימוש, חייב הוא לשלם רבא ורב פפא בב"מ צו ע"ב וצז ע"א, רמב"ם שאלה פ"א ה"א, טור ושו"ע חו"מ סי' שמ סעיף א, ואפילו אם השימוש האחר אינו גורם בלאי גדול יותר מהבלאי שהיה נוצר מהשימוש שלצורכו הושאל החפץ ראה רמב"ם ומ"מ שם, טור ושו"ע שם. וראה סמ"ע שם ס"ק ד וט"ז שם, שאף לדעה הסוברת שמחתר לשואל להשתמש בחפץ לשימוש אחר שאינו גורם בלאי גדול יותר מהשימוש שלצורכו הושאל החפץ, מכל מקום, אם מחמת מלאכה זו נפסד החפץ, חייב השואל לשלם, וראה שם טעם הדבר.

השואל בהמה מחברו כדי לרכב עליה למקום מסויים, ונגזלה - או שנטרפה על ידי חיית רעות - בדרך, נחלקו ראשונים האם מקרה זו נחשב כהפסד "מחמת מלאכה", יש סוברים, שאף מקרה זה בכלל הפסד "מחמת מלאכה", שהרי לולי שהיה הולך אם הבהמה באותה הדרך לא היה קורה "אונס" זה טור חו"מ שמ, בשם הרמ"ה, ש"ע שם ס"ג. ויש סוברים, שאין מקרה זה חשוב כהפסד "מחמת מלאכה", לפי שה"מלאכה" אינה הגורם הישיר ל"אונס", שהרי אף לולי המלאכה היתה הבהמה יכולה להגזל או להטרף טור שם בשם הרא"ש, רמ"א שם. וראה ש"ך שם ס"ק ה, מחנה אפרים הל' שאלה סי' ד. על כך שנחלקו אחרונים אם יכול המשאיל להתנות שם השואל ללא מעשה קנין, שיתחייב לשלם אף כשחפץ יפסד "מחמת מלאכה", או שצריך לעשות מעשה קנין כדי להחיל התחייבות זו, ראה: קצוה"ח סי' שמ ס"ק א, נתיה"מ שם ס"ק ב.

שואל ה"שולח יד" בחפץ השאול, וכגון שהשתמש בחפץ לצורך מטרה שלא לשמה שאל הוא את החפץ, נחלקו ראשונים, אם לאחר מכן השתמש בחפץ לצורך המטרה שלשמה שאל הוא את החפץ, ונפסד החפץ מחמת אותה ה"מלאכה", אם חייב הוא לשלם, על כך, ראה מאירי ב"ק יא ע"ב ד"ה כבר, ובב"מ מא ע"ב. וראה: לח"מ שאלה פ"א ה"ב, שו"ת בית יעקב סי' קמג, קצוה"ח שמו ס"ק א, מג"א חות מ' ריד, שו"ת שואל ומשיב מהד' תנינא ח"ב סי' כב.

שואל הטוען שהפקדון נפסד "מחמת מלאכה", אם היה זה במקום שמצויים עדים, עליו להביא עדים שעיידו שאכן נפסד החפץ "מחמת מלאכה" רבא בב"מ צו ע"ב, ורב פפא שם צז ע"א, וכשם שדרש איסי בן יהודה בברייתא שם פג ע"א, מן הכתוב, לגבי שומר שכר, רמב"ם שאלה פ"א ה"ב, טור ושו"ע חו"מ סי' שמד סעיף א. ואם היה זה במקום שאין עדים מצויים, ישבע השואל שנפסד החפץ "מחמת מלאכה" ראה רי"ף ב"מ נה ע"ב בדפי הרי"ף, רמב"ם שם, טור ושו"ע שם. וראה פי' רי"ג פעולא על הרמ"ג פרשה כב. וראה מג"א חות מ' ריד, שכתב שאף צריך להשבע שלא פשע ושלא "שלח יד", אכן, נחלקו ראשונים שם שואל ה"שולח יד" חייב כש"מתה מחמת מלאכה" לאחר מכן.

גזירת הכתוב היא, שאם היה המשאיל שכיר של השואל לצורך עשיית מלאכה, או שהיה עושה עבורו מלאכה ללא שכר, בשעת תחילת השאלה ["שאלה בבעלים"], אין השואל "חייב באחריות" החפץ השאול, כלומר שמות כב יד: "אם בעליו עמו לא ישלם". אבל אם השכיר או השואל המשאיל את עצמו לשואל **לאחר** תחילת השאלה, אין זו "שאלה בבעלים" משנה בב"מ צד ע"א, רמב"ם שאלה פ"ב ה"א, טור ושו"ע חו"מ סי' שמן סעיף א. אפילו מלאכה כל שהיא שעושה המשאיל עבור השואל בתחילת השאלה, חשוב על ידה כמשאיל "בבעלים", וכגון, שאמר השואל למשאיל 'השקני מים', והשקהו בשעת תחילת השאלה, הרי זו "שאלה בבעלים" רבא בב"מ צז ע"א, רמב"ם שם, טור ושו"ע שם.

יש סוברים, שאפילו אם לא ביקש השואל מהמשאיל לעשות עבורו מלאכה, ועשה המשאיל מדעתו מלאכה עבור השואל, הרי זו "שאלה בבעלים" טור ושו"ע שם סעיף ד. לעומתם, יש חולקים וסוברים שאם לא ביקש השואל מן המשאיל לעשות עבורו את אותה המלאכה, אין זו "שאלה בבעלים" מרדכי ב"מ סי' שנג.

אם עשה המשאיל שלא מידיעתו מלאכה עבור השואל, וכגון, שהיו שנים הולכים בדרך, והניח אחד מהם משא על חמורו של חברו שלא בידיעת חברו, ולאחר מכן השאילו חברו דבר מה, אף על פי שהמשאיל עסוק בהובלת משאו של השואל בשעת תחילת השאילה, אין זו "שאלה בבעלים" מאירי ב"מ פא ע"ב.

הפטור של "שאלה בבעלים" לא אפילו אם נפסד החפץ מחמת שפשע השואל ולא שמר על החפץ ב"מ צה ע"א, רמב"ם שם, טור ושו"ע שם. וראה ב"מ שם שנחלקו רב אחא ורבינא בדין זה.

דיני "שמירה" אינם נוהגים בקרקעות, עבדים ושטרות, ובכלל זה חיובי השמירה שלשואל, לפיכך השואל אחד מאלו, אינו "חייב באחריותו" ראה משנה בב"מ נו ע"א ובשבועות מב ע"ב, רמב"ם שכירות פ"ב ה"א, טור ושו"ע חו"מ שא א. דין זה דרשו חכמים מן הכתובים. וראה שם, שנחלקו ראשונים אם בדברים אלו פטור השואל מלשלם אף כשהתפסד היה מחמת שפשע השואל ולא שמר עליו כראוי. עוד ראה שם, שדיני שמירה אינם חלים על פיקדון שהפקיד גוי אצל יהודי, ובכלל זה גוי שהשאיל חפץ ליהודי.

גנוזות

עורך הרב הלל מן

רבי עזרא אלטשולער - התקנת עזרא

[תרי"ח - תרח"צ] מכתב ידו

חידוש בדין שומר חינם המתנה להיות כשואל

החק יעקב סימן ת"מ ס"ק ד' כתב, כתב המג"א אם בא עובד גלולים אחר פסח ראשי ליתן לו החמץ וכו', ושוב מצאתי און וראיה ברורה לדברי בירושלמי וכו'.

ונראה דלא על המג"א תלונתו דלהדיא מבואר כן ברמב"ם וברא"ש, ונראה לתרץ דטעמיה דהירושלמי דס"ל דהא דעבר בב"י כשקיבל אחריות לא מטעם דמקרי שלו, אלא כיון דאלו מאבד או מתגנב ישלם לו החמץ אם נמצא הגנב או שייתיקר אחר שימצא האבידה זכה הישראל כדאיתא ר"פ המפקיד (דף ל"ד ע"א) נעשה כאומר לו יהיו קנויים לך מעכשיו ויהי' למפרע החמץ של ישראל, וכיון שכן דמה"ט הוא דהיה מספק באיסור לו יראה, אם עבר הפסח ולא נגנב ולא נאבד אגלאי מילתא למפרע דלא קנה הישראל כלל והוי חמצו של נכרי ומותר בהנאה. זהו סברת הירושלמי.

ולפי"ז י"ל דהירושלמי לשיטתיה, דמבואר ר"פ המפקיד שאף בהביא עדים שפשע נמי מקנה ליה כפילא, ועי' בהה"מ פ"ח מהלכות שאלה (הלכה ב') דהרמב"ם לא פסק כן דס"ל כיון דאמרינן בסוגיא שומר חינם שאמר פשעתי וכו', דאי בעי פטר נפשיה בגנבה וכו', מכלל דהיכא דלא מצי פטר נפשיה אינו קונה הכפל עיי"ש.

ולפי"ז, זה דמשמע בסוגיא דשומר חינם שהתנה להיות כשואל דאינו קונה הכפל להירושלמי אינו כן דמ"מ קונה הכפל, וא"כ הירושלמי לשיטתיה שפיר י"ל טעם הנ"ל לעבור בב"י אם קבל עליו אחריות דאם יגנב וישלם קנה למפרע, ואף דסתמא קתני משמע אף שקיבל עליו אחריות כשואל, מ"מ להירושלמי קני הכפל, וע"כ כשעבר הפסח ולא נגנב ונאבד אגלאי מילתא למפרע שלא קנה כלל מעולם ומותר בהנאה.

אבל הרמב"ם לשיטתיה דהוציא מסוגיא דר"פ המפקיד דבענין דוקא דמצי פטר נפשיה, א"כ ע"כ הא דבאחריות עובר בב"י ע"כ אינו מטעם דיקנה למפרע, דא"כ אם קבל עליו כל אחריות שבעולם יהי' הדין שלא יעבור, והא סתמא קתני, אלא ע"כ דהטעם פשוט דכיון שקבל אחריות הרי הוא קצת כשלו, וע"כ עובר עליו, א"כ כשעבר עליו הפסח שפיר אסור בהנאה.

דיני שואל נוהגים בכל אדם מישראל, בין באנשים ובין בנשים מכלתה דרשב"י פכ"ב, רמב"ם שכירות פ"ב ה"ז, טור ושו"ע חו"מ סי' שב סעיף א, שכן בכל דיני ממונות אשה שוה לאיש, שכך דרשו חכמים מן הכתוב שמות כא א: "ואלה המשפטים אשר תשים **לפניהם**" הן לפני האיש והן לפני האשה ר' אלעזר בברייתא בב"ק טו ע"א. וראה מכילתא משפטים מס' דזניקן פרשה ה, דרשות ונוספות לכך שדיני ממונות נוהגים בנשים.

יש מן האחרונים שכתב, שאף לדעה הסוברת שאין דיני שמירה חלים בקנין **שהפקיד** חפץ אצל גדול, מכל מקום, קנין **שהשאיל** לגדול, חלים בשאילה זו דיני שמירה מחנה אפרים הל' שומרים סי' ג. וראה שם טעמו. אכן, רבים חולקים, וסוברים שלדעה הסוברת שאין דיני שמירה חלים בקנין שהפקיד אצל גדול, אף בשאלה - כשלקח השאיל לגדול - אין חלים דיני שמירה אמרי בינה דיני טוען ונטען סי' לח אות א ד"ה ועיין רמב"ם, נחל יצחק סי' צו סי"א, מנחת פיתים בשיירי מנחה חו"מ סי' שב.

ויש שכתבו, שמעיקר דין תורה - אף לדעה הסוברת שדיני שמירה חלים בקנין שהפקיד אצל גדול - מכל מקום, דיני שאילה אינם חלים בקנין שהשאיל לגדול, שהרי מדין תורה קנין הנותן מתנה, אין מתנתו מתנה, ואף השאלה בכלל נתינת מתנה היא. אכן, אם הקנין פיקח דיו ו"יודע בטיב משא ומתן" - שתיקנו חכמים שיהיה משאו ומתנו קיימים, משום "כדי חייו" [ראה רמב"ם מכירה פכ"ט] - חלים בהשאלתו דיני שאלה מדברי חכמים מג"ח אות י', אמרי בינה שם. אולם, יש מי שצידד שאין נוהג בשאלה זו הפטור של "בעליו עמו", שהלא תקנת חכמים ב"קנין היודע בטיב משא ומתן" נעשתה לטובת הקנין, והפטור של "בעליו עמו" - שהוא לרעת המשאיל - לא תיקנו חכמים שינהוג בקנין שהשאיל מג"ח שם.

כעת במהדורה רביעית

הנושאים הבאים

משפטים- שואל, וכי ישאל איש מעם רעהו (כב, יד)

תרומה- תבנית המשכן וכליו, את תבנית המשכן ואת כל כליו וכן תעשו (כה, ט)

תצוה- מצות מחיית עמלק, ענינה דיומא כי תשא- הפסקה

ויק"פ- מלאכת מוחק בשבת, כל העושה בו מלאכה יומת (לה, ב)

מוסד הרב קוק

חדש

שלמי מנחם

שו"ת בענייני הלכות שכנים ושכירות פועלים

מכון ירושלים

הופיע

יד דוד

על מסכתות נדרים נזיר וסוטה

להגאון רבי דוד זינצהיים זצ"ל יו"ל לראשונה מכת"י המחבר עם מקורות וציונים

עורך הרב הלל מן

הרה"ג ירחמיאל קראם

הרב יעקב שלמה שיינברגר

הגאונות המקבילה לשאלה באורים ותומים

גאונותו של הבעל שם ממיכלשטאט הכתה גלים בלב כל מכריו, ואף הגיעה לאוזנו של הקיסר רום הודו שלא האמין על חכמתו של הנער הצעיר, והוא ביקש להתרשם מחכמתו הרבה.

הוא שלח את משרתיו לבקש מאביו שישלח אליו את בנו לחדרו לשוחח עמו, והוא רוצה לתהות על קנקנו, להכיר את ערכו הרם.

אולם תנאי התנה הקיסר אם אביו, שאיש לא יבא עמו והוא יבוא לבדו וימצא את חדרו המהודר אליו יכנס בעזרת משרתיו הרבים, ובלית ברירה ניאות הרב לבקשתו של הקיסר ושלח את בנו לפני הקיסר לבדו.

אלא שהקיסר שרצה לבחון את חכמתו של הנער, הורה לכל משרתיו שבעת בואו לארמונותיו כולם יחביאו עצמם ויתנו לנער לשוטט במסדרונות ההדורים לבדו, בחפשו את חדר המלך עד שימצא זאת, ואיש לא יהא לו לעזרה בענין זה.

ומי שהכיר את ארמונותיו של הקיסר ידע כי מדובר במשימה לא קלה כלל ועיקר, ארמונותיו של הקיסר היו רבים, ובכולם מסדרונות אין סופיים המתפצלים למבנים נוספים ורבים, וחדרים אין ספור ניצבו בכל פינה בבנין, ולמצא את חדרו של המלך לבד בלא שתהיה למוצא היכרות מוקדמת של תנאי השטח, היא משימה בלתי אפשרית ממש.

ואכן אך הגיע הנער לשערי הארמון הכניסו השומר אחר כבוד, והורה לו ליכנס פנימה ולהתקדם לחדרו של הקיסר, לאחר מכן הוא נעלם, וכך מצא עצמו הנער לבדו בהיכלות מרהיבים שאיש לא נראה בהם.

והנה אחר כמה דקות עלה הנער והקיף מחילות רבות ודפק על אחת הדלתות, ולפלא היה והקיסר בעצמו הוא אשר ישב שם ופתח לו את הדלת, וכבדו ליכנס לחדרו, והושיבו לידו.

אמר לו הקיסר, דע לך נער חביב, לא עלתה בדל מחשבתי שתוכל להגיע כלל לחדרי, ולפלא לי הדבר, אבל שמעתי כי לכם היהודים יש את האורים ותומים שהוא כלי שבו שואלים אתם כל מה שמבקשים ומקבלים מסרים משמים, לבטח השתמשת בדבר זה וכך ידעת להגיע במהירות לחדרי ללא עזרת משרתיי.

השיב לו הנער, כי אכן אורים ותומים היה בכוחו לברר הכל, אך נהג הוא רק אצל הכהן הגדול בבית המקדש, ולבטח לא עתה אצלי, לא קיים כדבר הזה.

המשיך הקיסר ושאלו, א"כ כיצד ידעת להגיע לחדרי במהירות כה מדהימה??

השיב לו הנער, כי בעומדו בחוץ הביט על כל החדרים והבחין כי רק חדר זה סגור מסגור ואף החלונות מוסתרים בוילונות סגורים, ואמרתי לעצמי המלך שכל כבודו פנימה, בטח סגור הוא בתוכו, וישב הוא בחדר זה, חשבתי ועליתי לעבר החדר, ואכן צדקתי והגעתי למקום הנכון.

נדהם הקיסר מחכמתו של הנער, ושאלו, הרי כלל הוא בידכם שאחרי רבים להטות, והרי רוב העולם כמוני נוצרים הם, וא"כ מדוע שלא תמיר את דתך ותהיה כמוני.

השיב לו הילד במטבע לשונו, הן כל משרתיך נעלמו ולא הבחנתי באיש מהם בדרכי לכאן, אבל לו יבואו עתה כל משרתיך ויאמרו לי כי אין זה חדרך אלא חדרך בבנין הסמוך, וכי אאמין להם?? לבטח שלא, וזאת משום שרק בדבר שישנו ספק ולא ידוע בבירור אמיתותו, נדרשים אנו לכלל זה שהולכים אחרי רבים, אבל באמיתות ברורה אף אם יבואו רוב כנגדה אין בהם ממש.

יהדותינו אינה מוטלת בספק כלל ועיקר, היא אמיתית ונצחית לעולם ולנצח נצחים, ולכך אינני נצרך לרוב שיאשר זאת.

התלהב הקיסר מרום חכמתו של הנער והרעיף עליו מתנות ומוהר ושלח אותו לביתו, ושמו של השי"ת נתקדש ברבים בזכותו של הבעל שם ממיכלשטאדט.

נשמתך אני נוטל ממך' דע לך אם תתרשל בשמירה והציפור תפרח ותאבד ממך, אין כאן רק עניין של פיצוי כספי שאתבע ממך. 'את נשמתך אני נוטל ממך'. שמירת תורה ומצוות היא דבר שהנשמה תלויה בו. כי זה תכלית בריאת האדם.

בכל בוקר כאשר אנו מתעוררים ופוקחים את עינינו אנו מודים לקב"ה ואומרים: 'מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתי בחמלה, רבה אמונתך' והובא מדברי הזוהר: 'ובקומך' לתת תשבחות לאדונו שהשיב נשמתו. שהרי בכמה עוונות הוא נמצא לפני אדונו, והקב"ה עשה עימו חסד והשיב נשמתו לגופו'. כמה תודה ושבח יש לנו לומר לקב"ה שמשיב לנו הנשמה מידי יום ביומו ואינו בא בחשבון עימנו.

'שואל'

שומר חנם ושומר שכר נותנים שירות לבעל החפץ, הם שומרים על פי בקשתו על החפץ, אם בחינם ואם בשכר. אצל שואל זה הפוך, 'וכי ישאל איש מעם רעהו' השואל הוא זה שמבקש מבעל החפץ שישאיל לו את החפץ. אדם שומר על חפציו, אם הוא אינו יכול לשמור עליהם הוא מבקש מחברו שישמור עבורו עליהם. מאותה סיבה אין הדבר קל עבורו להשאיל את חפצו לאחר. אדם שומר על חפציו.

אם חברך נענה לבקשתך והשאיל לך את חפצו אחריותך גדולה יותר מאשר אם הוא פנה אליך וביקש ממך לשמור לו על חפציו. לכן 'שואל' חייב לשמור על החפץ מכל משמר והוא אחראי לכל מה שיקרה לחפץ. לא רק בגנבה ואבידה, גם אם קרה אונס והחפץ נפסד הוא חייב באחריותו.

כתוב ב'שפת אמת': 'בודאי יכולין ללמוד מ'אלה המשפטים' דרכים הנצרכין לעבודת הבורא יתברך'. אף על פי שפרשת שומרים עיקרה דיני ממונות נרמזו בה עניינים נשגבים. 'כי ייתן איש' 'איש' אומר ה'שפת אמת' זה הקב"ה, 'אל רעהו' זה כל איש ישראל. 'כסף או כלים לשמור' 'כסף' הוא הרצון והחשק 'כלים' הם כוחות האדם שהם הכלים לעבודת הבורא. הקב"ה נותן לנו רצון וחשק וכלים לעובדו ועלינו לשמור עליהם מהיצר הרע הרוצה לגנוב אותם.

היצר הרע, המלך הזקן והכסיל, רוצה לקחת ממך את החשק והרצון 'וגונב מבית האיש' הוא רוצה להרחיק אותנו מבית ד' למנוע אותנו מלעבוד את השם. לכן מוטלת עלינו חובת שמירה שיצר הרע לא יצליח ח"ו לגנוב מאתנו את הנטייה לטוב שנטע בנו הקב"ה.

עוד רומזת לנו התורה כי גם אם מעדת ונכשלת, נפלת ברשת שפרש לך יצר הרע וחטאת, ביידך לתקן את המעוות. ביידך לשוב בתשובה. אם תעבוד על עצמך ותשיב לעצמך את הגזילה שגזלו ממך ושוב תהיה עם חשק ורצון לעבודת הבורא יהיה רצון וחשק זה במדרגה גבוהה יותר. יצר הרע יתחייב להשיב לך את הרצון והחשק שלקח ממך, בכפל כפליים ככל גנב המשלם כפל. שהרי זכית לעשות תשובה מאהבה וזדונות נעשות לך כזכויות וזכית בכפלים.

הקב"ה נותן לכל אחד כלים לעבודת השם והוא עושה אותנו שומרים עליהם. זה חלק מהאיזונים הדרושים לשמירת כוח הבחירה. יצר הרע מצד אחד ורצון וחשק מהקב"ה מצד שני, ואנחנו בתווך. להתנהלות שלנו במלחמה הקשה הזו בה אנו נמצאים יום יום שעה שעה יש אופנים רבים. חז"ל לימדונו עצות טובות איך לנצח את היצר. על ידי שקיעות בלימוד התורה, על ידי לימוד המוסר על ידי דקדוק המצוות ועוד ועוד.

תכלית מלחמתנו היא להכניע את היצר הרע. להגיע למצב בו ניסיונות היצר ידחו על הסף. שתהיה לנו נטייה לטוב. זה דבר אפשרי, זו הבחירה בחיים, הבחירה בטוב. משמעות דברי חז"ל 'הכול בידי שמים חוץ מיראת שמים' היא שיראת שמים אינה מתנה מהקב"ה היא דבר שמוטל עלינו לרכוש. אך יחד עם זאת אנחנו יכולים וצריכים להתפלל על יראת שמים. לבקש סייעתא דשמיא במלחמת היצר.

בתפלת 'ובא לציון' אחרי שאנחנו מקדשים את שמו של הקב"ה בשמי מרום, בעולם הזה ולעולמי עולמים אנחנו מתפללים ומבקשים: 'ד' אלוקי אברהם יצחק וישראל אבותינו שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך והכן לבבם אליך'. מסביר האבודרהם שאנחנו מבקשים שזכות זו של המלכת הקב"ה תעמוד לנו למשמרת לרגע בו יתקוף אותנו היצר שנוכל לעמוד מולו. לא זו בלבד בקשתנו, אלא 'והכן לבבם אליך' שנזכה שתהיה לנו נטייה לטוב שלבנו יטה לקב"ה.

זו בקשתנו מהקב"ה שייתן לנו חשק ורצון לעבודת הבורא. לא רק את החשק והרצון הנדרשים מהצורך לשמירת נקודת הבחירה. אלא שנקבל מאיתו יתברך חשק ורצון ונטייה לטוב שנהיה מוכרחים לעבודתו יתברך. על החשק והרצון האלו יש לנו דין 'שואל' ולא רק דין 'שומר'. עכשיו אם ח"ו נכשל נהייה חייבים גם אם היה זה מצב של אונס. זה לא צריך להדאיג אותנו כל כך כי אם אכן נזכה לכך ונהיה דבוקים בקב"ה תמיד אז הרי נוכל לבקש את הפטור של 'בעליו עימו'.

הרמז והלימוד שלמד ה'שפת אמת' מדין שומרים נמצא גם בדבריו של ה'אור החיים' הקד' בפרשת בראשית. בבריאת העולם אחרי שהקב"ה יצר את האדם 'ויפח באפיו נשמת חיים' הושיבו בגן עדן וציוהו 'לעובדה ולשומרה'. ובתרגום יונתן בן עוזיאל שם 'למהוי פלח באוריתא ולמנטר פיקודוהי'. ה'לעובדה ולשומרה' הולך על החלק אלוקה ממעל על ה'נשמת חיים' שקבלנו ואת זה נעשה על ידי שנעסוק בתורה ונשמור מצוותיה. יש לנו ציווי וחיוב לשמור על הנשמה שבקרבנו.

ה'אור החיים' הקד' מביא שם לדמות את שמירת ועבודת האדמה בגן עדן לעבודה והשמירה המוטלת על האדם כלפי נשמתו, ואלו דבריו: 'אכן יש לך לדעת כי כל ההווה אינו אלא דוגמא לרוחניות, וכמו שהאדמה צריכה עבודה והזרעה והגשמה להוציא מזון האדם גם שמירה מדברים שמפסידים ומריעים לצומח'. כך גם הנשמה של האדם גם היא צריכה 'עבודה ושמירה כפי רוחניותה, הגשמה המיוחדת לה, היא עסק התורה כמו שאמר הכתוב 'יערוף כמטר לקחי תיזל כטל אמרתי'. ה'זרעים הם מצות עשה אשר יעשה אותם האדם. כרמוז בדברי הנביא 'זרעו לכם וגו' 'והשמירה גם כן לבל יפרוץ גדריה ולבל יפסיד צמחיה והיא שמירת מצוות לא תעשה. אשר צריך האדם לשמור לבל יעבור עליהם, כי הם המפסידים לכל דבר טוב. והוא אמרם 'עבירה מכבה מצווה'.

אחריות השומר המוטלת עלינו 'לעבדה ולשומרה' 'למהוי פלח באורייתא ולמנטר פיקודוהי' היא היא אחריותנו בשמירת הגוף והנשמה שניתנה לנו. וכך למדנו בגמרא במנחות 'רב יוחנן ורב אליעזר דאמרי תרוויהו: תורה ניתנה בארבעים' התורה ניתנה לעם ישראל אחרי ארבעים יום שהיה משה במרום 'ונשמה נוצרה בארבעים' כמו שמביא רש"י שם צורת הוולד לארבעים יום. ללמדנו כי 'כל המשמר תורתו נשמתו משתמרת, וכל שאינו משמר את התורה אין נשמתו משתמרת.

עוד שם: 'תנא דבי רבי ישמעאל: משל לאדם שמסר ציפור דרור לעבדו'. ורצה לזרזו על שמירת הציפור 'אמר, כמדומה אתה שאם אתה מאבדה שאני נוטל ממך איסר בדמיה,

יהיב חכמתא לחכימין

הפסוק בדניאל אומר (ב, כא) יהיב חכמתא לחכימין, פי' שהקב"ה נותן חכמה למי שהוא חכם ויש בו חכמה.

'מקשים העולם' וכי חכמה הראשונה לא ה' נתן? ומהיכן משיגים חכמה בפעם הראשונה שיוכלו לקבל אח"כ עוד חכמה?

הגה"ק **האמרי אמת מגור** זצ"ל תירץ קושיא זאת בדרך העבודה, "ראשית חכמה יראת ה'" – שתחילה וראשית החכמה יכולים להשיג ע"י יראת אלקים.

בספה"ק **נועם אלימלך** (פר' עקב) ביאר בדרך אחרת: הנה הבורא ברוך הוא לא ברא את עולמו רק להטיב לברואים. אלא שצריך לזה כלי נכון ומוכשר שיוכל לקבל ההטבה.

וממשיל זאת במשל, למי שרוצה לתת במתנה לחבירו יין או דבש ואין לו כלי נאה ויפה, אומר 'הנותן' 'למקבל' השאל לי כלי כסף נאה שלך וממלא אותה יין או דבש, ושולח לו.

והנמשל מובן, שהאדם הוא הכלי לקבל, והכשרו ותיקונו של הכלי דהיינו האדם שיהיה מוכשר לקבל הטובות והשפעות של הקב"ה, הוא היראה ואהבה וקיום מצות ד' וחוקותיו וכל דרכיו ואז הוא כלי נאה ויפה. ושואל השם יתברך הכלי הזאת וממלא אותה כל טוב.

וזהו מה דכתיב (פר' עקב) ועתה ישראל מה ה' אלקיך "שואל" מעמך, רוצה לומר אימתי השם יתברך שואל מה שיש עמך דהיינו הכלי שלך כדי למלא אותה משפעת טובו וברכותיו, "כי אם ליראה" כו' רוצה לומר זה בלתי אפשרי כי אם שתעבוד אותו בכל העובדות המנויים והמפורשים בפסוק, ואז תהיה כלי יפה ונאה ומוכשר לקבל וישאל ממך הכלי שלך, דהיינו 'את עצמך' לטוב לך, כדי שייטיב לך ועל ידך יבואו טובות והשפעות לכל ישראל עכ"ד.

כעי"ז ביאר בספה"ק **אהבת שלום** (פר' כי תשא) במשל אחר אך עם מסר דומה, בשם הרה"ק **רבי זכריה מענדיל משענדישוב** זצ"ל: משל למלך שציוה לעבדיו, להביא לו כלים נקיים ורחוצים היטב, שרוצה לתת להם מתנה הגונה באותם כלים. כמובן שהשכל הישר מחייב לרחוץ היטב את הכלי שלא ישאר בו אף שמץ של לכלוך, ואם ירחצוהו ויראו שעדיין נשאר בו אי אלו לכלוכים, ירחצוהו עוד פעם ביתר שאת, עד שיהיו הכלים בתכלית הניקיון, בכדי שיתרצה המלך לתת להשפיע טובותיו באותם כלים.

אבל אם לא יקפידו לרחצן היטב, ויביאו כלים שאינם נקיים דיין, לא די שלא יתרצה המלך להשפיע להם באותן כלים, אלא אדרבה עוד יתרגז עליהם ויענישם שזלזלו בו.

והנמשל הוא בענין החכמה, דכתיב (משלי ב, ו) "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה", הקב"ה רוצה לתת ולהשפיע לכל אחד ואחד חכמה, אך האדם צריך להיות כלי מוכן לקבל החכמה, וצריך לטהר ולקדש עצמו בכדי שיהיה כלי שלם שיתרצה הש"ת להשפיע בו חכמה.

ממשיך האב"ש ואומר: "ואם רואה האדם שעדיין אין הש"ת מרוצה להשפיע בו חכמה, יתלה את החיסרון בעצמו שמסתמא עדיין אינו מנוקה כמו שצריך, וצריך להתאמץ ביתר שאת וביתר עוז שיזכה להיות כלי מוכן לקבלת החכמה. וזהו יהיב חכמתא לחכימין, פירוש שהקב"ה נותן חכמה למי שהכין את עצמו לקבלת חכמה עכ"ד.

פוטו סטודיו

גל פז- רשת למוסיקה
ירושלים-ב"ב-חיפה

פוטו ציון
צילום אירועים, מצלמות וסטודיו

אחים הקר
רשת בשר למהדרין

• בחסותם האדיבה של בעלי עסקים תומכי תורה לברכה, הצלחה וכטו"ס •

צבי ורצברגר
בית האנרגיה

המנעולן הנאמן זאב הורוביץ
דלתות פלדה ומפתחות

לעילוי נשמת
רבי יצחק בן ר' אליהו ואסתר זר